

Ks. Jan Dyduch

Uniwersytet Papieski Jana Pawła II w Krakowie

Potrójna misja Kościoła w świetle Konkordatu Polskiego z 1993 roku

Wstęp

Sobór Watykański II przypomniał i pogłębił nauczanie o potrójnej misji Kościoła: prorockiej, uświęcającej i pasterskiej. Kościół zatem naucza, uświęca i pasterzuje. To jest jego obowiązek i prawo. Prawo to można nazwać prawem wrodzonym (*ius nativum*), tzn. takim prawem, które należy do istoty Kościoła. Jest ono niezależne od każdej władzy ludzkiej, w szczególności władzy świeckiej. Jego realizacja dokonuje się pod kierownictwem kompetentnej władzy kościelnej. Powtórzmy: władza świecka nie jest dawcą prawa Kościoła do spełniania jego posługi prorockiej, uświęcającej i pasterskiej. Jednak jest bardzo wskazane i potrzebne, aby to prawo zadeklarowała i je ochraniała. Tego najwyższe organy władzy Rzeczypospolitej Polskiej dokonały w Konkordacie z 1993 r. Warto tę sprawę przypomnieć w krótkim omówieniu zawartym w niniejszym artykule. Tym bardziej jest to potrzebne w sytuacji, gdy w niektórych środowiskach politycznych, w ramach kampanii antykościelnej, prawo to, np. prawo do nauczania religii w szkole, jest atakowane.

1. Zabezpieczenie misji prorockiej

Naucza *Vaticanum II*: „Święty Lud Boży uczestniczy także w prorockiej funkcji Chrystusa, szerząc o Nim żywe świadectwo, przede wszystkim życiem wiary i miłości, i składając Bogu ofiarę chwały, owoc warg, które wyznają Jego imię”¹. Misję prorocką w Kościele wypełnia cały Lud Boży, a więc duchowni, wierni świeccy i osoby konsekrowane. Wykonują ją w dwojaki sposób: poprzez głoszenie Ewangelii słowem i potwierdzanie jej świadectwem życia. To świadectwo ma znaczenie podstawowe i żaden wierny nie może się od niego wymówić. Natomiast w głoszeniu Ewangelii zadania są różnicowane. Niemniej jednak odpowiedzialność za głoszenie Ewangelii jest powszechna, tym bardziej że Sobór naucza dalej o nadprzyrodzonym zmyśle wiary wszystkich wiernych: „Ogół wiernych, mających namaszczenie od Ducha Świętego, nie może zbłądzić w wierze i tę swoją szczególną właściwość ujawnia przez nadprzyrodzony zmysł wiary całego ludu, gdy poczynając od biskupów aż po ostatniego z wiernych świeckich ujawnia on swoją powszechną zgodność w sprawach wiary i moralności”². To soborowe stwierdzenie niezwykle dowartościowuje całą wspólnotę Ludu Bożego, ale też wskazuje na wielkie zadanie i odpowiedzialność za misję nauczania w Kościele.

Tę sprawę podejmuje Konkordat Polski z 1993 r. Najpierw ogólnie w preambule: „[...] postanowiły zawrzeć niniejszy Konkordat, przy czym Rzeczpospolita Polska uwzględniła swe zasady konstytucyjne i ustawy, a Stolica Apostolska – dokumenty Soboru Watykańskiego II dotyczące wolności religijnej i stosunków między Kościołem a wspólnotą polityczną oraz przepisy prawa kanonicznego”. Zatem Konkordat stwierdza, że Polska akceptuje postanowienie dokumentów soborowych o wolności religijnej, a przecież nie ma jej bez swobodnego wykonywania przez Kościół jego potrójnej misji. Akceptacja wolności religijnej dla wykonywania posług Kościoła katolickiego przez Państwo Polskie jest podstawową zasadą przyjętą przez obydwie strony zawierające Konkordat³.

Powyższe postanowienie preambuły Konkordatu o wolności Kościoła w spełnianiu jego misji ma tak kluczowe znaczenie, że zostało przywołane

¹ Konstytucja soborowa *Lumen gentium* (dalej: KK), n. 12.

² Tamże, n. 12.

³ Por. J. Dyduch, *Wolność jako przewodnia idea Polskiego Konkordatu z 1993 roku*, [w:] *Vetera novis augere*, red. S. Grodziski i inni, Kraków 2010, t. I, s. 183–189.

jeszcze raz: „Przestrzegając prawa do wolności religijnej, Państwo zapewnia Kościołowi katolickiemu, bez względu na obrządek, swobodne i publiczne pełnienie jego misji, łącznie z wykonywaniem jurysdykcji oraz zarządzaniem i administrowaniem jego sprawami na podstawie prawa kanonicznego”⁴. Regulacje konkordatowe zawierają normy dotyczące szczegółowych dziedzin wchodzących w misję prorocką Kościoła. Są to przede wszystkim: nauczanie religii w szkołach publicznych, zakładanie i prowadzenie szkół katolickich na wszystkich szczeblach i korzystanie ze środków społecznego przekazu.

Podstawowym elementem wykonywania posługi prorockiej przez Kościół jest katechizacja. Kościół posłany przez Jezusa Chrystusa głosi od początku swego istnienia Jego Ewangelię światu: „Idźcie i nauczajcie wszystkie narody...” (Mt 28, 19). Czyni to na wzór swego Mistrza, którego nauczanie było równocześnie wychowywaniem człowieka. To znaczy takim nauczaniem, które prowadzi nie tylko do poznania prawd religijnych, nie tylko do ich uznania, ale także do ich przyswojenia, aby człowiek według nich żył i kształtował rzeczywistość doczesną i urzędzenia tego świata⁵. Takie nauczanie wyczerpuje znamiona katechizacji. Nauczanie Vaticanum II postrzega ją następująco: „Wypełniając swój wychowawczy obowiązek, Kościół zabiega o wszystkie odpowiednie do tego środki, stosując przede wszystkim sobie właściwe, z których najważniejsza jest katechizacja. Ona to rozjaśnia i umacnia wiarę, daje siły do życia zgodnego z duchem Chrystusa, prowadzi do świadomego i czynnego uczestnictwa w misterium liturgicznym i pobudza do działalności apostołskiej”⁶.

Konkordat Polski, oparty na nauczaniu soborowym, mówiąc o nauczaniu religii, traktuje je jako katechizację, bowiem chodzi tam o takie nauczanie, które ma zaowocować żywą wiarą, wyrażoną świadectwem życia, apostołstwem i udziałem w liturgii, w szczególności uczestnictwem w świętych sakramentach. Rodzice mają prawo, aby z takiego nauczania religii korzystały ich dzieci. Zapewnia to Konkordat: „Uznając prawo rodziców do religijnego wychowania dzieci oraz zasadę tolerancji, Państwo gwarantuje, że szkoły publiczne podstawowe i ponadpodstawowe oraz przedszkola, prowadzone przez organy administracji państwowej i samorządowej, organizują zgodnie z wolą zaintere-

⁴ Konkordat z 1993 r., art. 5.

⁵ Por. J. Dyduch, *Posługa nauczania w świetle Konkordatu 1993 r.*, [w:] *Konkordat 1993 s. – Dar i zadanie dla Kościoła i Polski*, red. J. Dyduch, Kraków 1998, s. 64.

⁶ Deklaracja soborowa *Dignitatis humanae* (dalej: DWR), n. 4.

sowanych naukę religii w ramach planów zajęć szkolnych i przedszkolnych”⁷. Nauczanie soborowe i odzwierciedlające je prawo kanoniczne podkreślają, że treść nauczania i wychowania religijnego, a więc jego program oraz służące jego realizacji pomoce, zwłaszcza podręczniki, podlegają kompetencji władzy kościelnej, która dla zachowania porządku podaje to do wiadomości państwowym władzom oświatowym⁸. W nauczaniu religii, które równocześnie jest procesem wychowawczym, istotną rolę odgrywają nauczyciele i wychowawcy. Kościół zawsze troszczył się o to, by posiadali oni odpowiednie kwalifikacje zawodowe i odznaczeni się prawością życia, aby mogli być świadkami nauczanej prawdy. Trzeba, aby pogłębiali ustawicznie swoją wiedzę pedagogiczną i teologiczną. Ta sprawa jest przedmiotem zainteresowania także państwowych władz oświatowych. Tym oczekiwaniom zarówno strony kościelnej, jak i państwowej zadość czyni postanowienie Konkordatu: „Nauczyciele religii muszą posiadać upoważnienie (*missio canonica*) od biskupa diecezjalnego. Cofnięcie tego upoważnienia oznacza utratę prawa do nauczania religii. Kryteria wykształcenia oraz forma i tryb uzupełniania tego wykształcenia będą przedmiotem uzgodnień kompetentnych władz państwowych z Konferencją Episkopatu Polski”⁹. Treść nauczania i wychowania normują przepisy kościelne, a inne sprawy – przepisy państwowe¹⁰. Konkordat zapewnia dzieciom i młodzieży przebywającym na wakacjach, obozach, koloniach swobodę spełniania praktyk religijnych, stanowią one bowiem integralną część katechizacji¹¹. Zapewnia także swobodę prowadzenia katechizacji dorosłych, takich grup, jak na przykład studenci, i osób znajdujących się w szczególnych okolicznościach, np. w zakładach opieki zdrowotnej czy penitencjarnych¹².

W procesie wychowawczym młodego pokolenia kluczowe zadania wypełnia szkoła. Winna ona nieść rodzicom pomoc w wychowywaniu dzieci i młodzieży, którzy decydują o ich wychowywaniu. W krajobrazie szkół podstawowych i ponadpodstawowych szczególne miejsce zajmują szkoły katolickie. Szkoły te w naszym kraju zostały przetrzebione podczas panowania dyktatury komunistycznej. Ostały się nieliczne. Przemiany polityczne i społeczne roku 1989 sprawiły, że

⁷ Art. 12, ust. 1.

⁸ Por. Konkordat, art. 12, ust. 2.

⁹ Tamże, art. 12, ust. 3.

¹⁰ Por. tamże, art. 12, ust. 4.

¹¹ Por. tamże, art. 13.

¹² Por. tamże, art. 12, ust. 5; art. 17.

nastąpiło powolne odradzanie się szkolnictwa katolickiego. Stoją przed nim niezwykle ważne zadania¹³. W tej sprawie z pomocą przychodzi Konkordat, który postanawia: „Kościół katolicki ma prawo zakładać i prowadzić placówki oświatowe i wychowawcze, w tym przedszkola oraz szkoły wszystkich rodzajów zgodnie z przepisami prawa kanonicznego i na zasadach określonych przez odpowiednie ustawy”¹⁴. Program szkół katolickich, status prawny ich nauczycieli, wychowawców, innych pracowników i uczniów reguluje prawo kanoniczne i polskie ustawy państwowe. Podobnie dotyczy to ich sytuacji finansowej¹⁵.

Konkordat zajmuje się także szkolnictwem wyższym prowadzonym przez Kościół katolicki, uznając jego prawo do zakładania i prowadzenia szkół wyższych. Odnośna norma postanawia: „Rzeczpospolita Polska gwarantuje Kościołowi katolickiemu prawo swobodnego zakładania i prowadzenia szkół wyższych, w tym uniwersytetów, odrębnych wydziałów i wyższych seminariów duchownych oraz instytutów naukowo-badawczych¹⁶. W kulturotwórczej działalności Kościoła ukształtowały się dwie formy uczelni wyższych prowadzonych przez Kościół: uniwersytety katolickie i uniwersytety kościelne. Zaistniała potrzeba ustanowienia odrębnych zasad działania dla uniwersytetów katolickich, inspirowanych publiczną i powszechną obecnością idei chrześcijańskich, i dla uniwersytetów kościelnych, czerpiących inspiracje do badań naukowych z Objawienia Bożego¹⁷. Działalność tych uczelni regulują szczegółowo odnośne dokumenty kościelne¹⁸. Zgodnie z Konkordatem ich status prawny, w szczególności uznanie przez Państwo nadanych przez nie stopni i tytułów naukowych, określają umowy Kościoła z Państwem¹⁹. Odrębnego omówienia wymagają sprawy finansowania tych uczelni²⁰.

¹³ Szerzej na ten temat – por. J. Dyduch, *Szkoły katolickie w świetle nowego Kodeksu Prawa Kanonicznego*, „*Analecta Cracoviensia*”, R. 1, 1986, s. 348–365.

¹⁴ Art. 14, ust. 1.

¹⁵ Por. tamże, art. 14, ust. 2–4.

¹⁶ Tamże, art. 15, ust. 1.

¹⁷ Por. S. Pasternak, *Reorganizacja studiów kościelnych, szczególnie wykładów prawa kanonicznego, w świetle „Sapientia Christiana”*, „*Prawo Kanoniczne*”, R. 23, 1980, nr 3–4, s. 218.

¹⁸ Szerzej na ten temat – por.: J. Dyduch, *Rola uczelni kościelnych i katolickich w świetle powszechnego prawodawstwa posoborowego*, „*Analecta Cracoviensia*”, R. 24, 1992, s. 136–151.

¹⁹ Por. art. 15, ust. 2.

²⁰ Por. tamże, art. 15, ust. 3.

2. Troska o kult religijny

„Rzeczpospolita Polska zapewnia Kościołowi Katolickiemu wolność sprawowania kultu zgodnie z artykułem 5”²¹. Kościół prowadzi ludzi do zbawienia, wypełniając posługę uświęcająco-kapłańską. Jest to jego obowiązek i prawo wrodzone (*ius nativum*). Stąd do spełniania tej misji potrzebuje swobody, którą zapewnia mu przywołane postanowienie Konkordatu. Odwołanie się do artykułu 8 jest potwierdzeniem tej wolności w sprawowaniu różnorodnego kultu religijnego również w wymiarze publicznym. Urządzanie kultu, kierowanie nim, wyznaczanie osób do jego sprawowania to wyłączna kompetencja władz kościelnych. Zapewnia to Konkordat: „Organizowanie kultu publicznego należy do władzy kościelnej zgodnie z przepisami prawa kanonicznego i z zachowaniem odpowiednich przepisów prawa polskiego”²². Dopuszcza interwencję władz świeckich w sprawowaniu kultu religijnego, zgodnie z prawem polskim, które nie może naruszać swobody sprawowania kultu religijnego, jedynie zabezpieczać jego realizację przez stwarzanie odpowiednich warunków, głównie zapewniających porządek publiczny.

Do spełniania kultu religijnego Kościół potrzebuje odpowiednich miejsc. Do tego celu są przeznaczone przede wszystkim miejsca święte, jednak kultowi religijnemu służą także inne miejsca, w których przejściowo jest on sprawowany. Miejsca święte są przeznaczone do kultu Bożego lub grzebania zmarłych. Określa je prawo kanoniczne: „Miejscami świętymi są te, które przez poświęcenie lub błogosławieństwo dokonane według przepisów ksiąg liturgicznych przeznaczają się do kultu Bożego lub na grzebanie wiernych” (kan. 1205 KPK). Kościół takie miejsca święte ochrania i otacza szczególną opieką, począwszy już od pierwszych wieków swoich dziejów²³. Zezwala w nich sprawować tylko czynności kultyczne, służące pobożności i religii, a zabrania tego wszystkiego, co jest obce świętości miejsca. Jedynie przejściowo, za zezwoleniem kompetentnej władzy kościelnej, takie miejsca mogą posłużyć wydarzeniom świeckim, ale nie naruszającym świętości miejsca, np. koncerty muzyki poważnej, po wypełnieniu wymagań prawa kanonicznego i przepisów kościelnych (por. kan. 1210 KPK).

²¹ Tamże, art. 8, ust. 1.

²² Tamże, art. 8, ust. 2.

²³ Por. E. Sztarfrowski, *Miejsca i czasy święte*, Warszawa 1982, s. 13–30.

To zdecydowane stanowisko prawodawcy kościelnego nie mogło nie znaleźć odzwierciedlenia w Konkordacie. Postanawia on: „Miejscom przeznaczonym przez właściwą władzę kościelną do sprawowania kultu i grzebania zmarłych Państwo gwarantuje w tym celu nienaruszalność. Z ważnych powodów, za zezwoleniem kompetentnej władzy kościelnej, można przeznaczyć te miejsca na inny użytek. Niniejszy przepis nie ogranicza stosowania prawa polskiego w przypadkach wyłączenia z zachowaniem standardów prawa międzynarodowego”²⁴. Jest to gwarancja poszanowania miejsc świętych, do których należą kościoły, kaplice, sanktuaria i cmentarze kościelne.

Tej gwarancji nie naruszają dopuszczone wyjątki, obwarowane zastrzeżeniami. Mianowicie, można przeznaczyć miejsce święte do innego użytku, jeśli zaistnieje ważny powód, który uzna kompetentna władza kościelna i wyrazi na to zgodę. Również jako wyjątek trzeba postrzegać taki przypadek, gdy władza państwowa skorzysta z możliwości wyłączenia miejsca świętego, zachowując prawo polskie i standardy prawa międzynarodowego. Wydaje się, że jako przykład takiej sytuacji można podać wyłączenie kościoła, gdy w tym miejscu buduje się zaporę wodną. Jednak wówczas potrzebne będzie uzgodnienie z władzą kościelną i wiernymi korzystającymi z tego miejsca świętego. Wyjątkowo władza publiczna może podjąć niezbędne działania w miejscach świętych, nie powiadamiając uprzednio władzy kościelnej, a to wówczas, gdy jest to konieczne dla ochrony życia, zdrowia lub mienia, na przykład w czasie pożaru²⁵.

Konkordat rozwiązuje problem, który w czasach dyktatury komunistycznej był przedmiotem rozlicznych konfliktów, a nawet walki wiernych z władzami. Chodzi tu o budowę nowych kościołów, kaplic itp. Odnośne postanowienie: „Kościół ma prawo do budowy, rozbudowy i konserwacji obiektów sakralnych i kościelnych oraz cmentarzy zgodnie z prawem polskim [...]. Budowę obiektów sakralnych i kościelnych [...]. inicjuje właściwa władza kościelna po uzgodnieniu miejsca z kompetentnymi władzami...”²⁶. Przywołana norma dotyczy budowy nie tylko miejsc świętych, ale także budynków służących duszpasterstwu i celom kościelnym. Uwzględnia ona swobodę Kościoła

²⁴ Konkordat, art. 8, ust. 3.

²⁵ Por. tamże, art. 8, ust. 5.

²⁶ Tamże, art. 24.

w budowaniu potrzebnych kultowi religijnemu pomieszczeń, a także wymagania państwowych przepisów budowlanych.

Sprawowanie kultu w niektórych przypadkach jest potrzebne poza miejscami świętymi. Odnosna regulacja konkordatowa brzmi: „Sprawowanie kultu publicznego w miejscach innych niż określone w ustępie 3 nie wymaga zezwolenia władz państwowych, chyba że odpowiednie przepisy prawa polskiego stanowią inaczej, w szczególności ze względu na bezpieczeństwo i porządek publiczny”²⁷. Kult religijny poza miejscem świętym jest sprawowany zasadniczo tylko przejściowo. Wymagał będzie zezwolenia odpowiednich władz państwowych wówczas, gdy jest to przewidziane w prawie polskim. Zazwyczaj takie zezwolenie ma na względzie zapewnienie ładu i bezpieczeństwa publicznego, na przykład podczas pielgrzymek czy procesji po ulicach miasta.

Konkordat zapewnia swobodę praktyk religijnych dzieciom, młodzieży oraz osobom przebywającym w różnego typu zakładach państwowych, szpitalach, domach opieki itp., o czym już wyżej wspominaliśmy. Warto dodać, że taką swobodę mają zapewnioną żołnierze i ich rodziny²⁸.

Konkordat zlikwidował tak zwany dualizm w zawieraniu małżeństw katolików, który ich dyskryminował. Katolicy nie mogli zawrzeć małżeństwa sakramentalnego, jeśli wcześniej nie zawarli małżeństwa w Urzędzie Stanu Cywilnego. Trzeba się zgodzić z tym, że małżeństwo katolików, którzy są obywatelami Państwa, nie może mu być obojętne. Małżeństwo katolików już podczas zawarcia powinno być otoczone opieką Kościoła i Państwa. Wydaje się, iż takie satysfakcjonujące rozwiązanie znajduje się w Konkordacie. Postanawia on: „Od chwili zawarcia małżeństwo kanoniczne wywiera także skutki, jakie pociąga za sobą zawarcie małżeństwa zgodnie z prawem polskim, jeżeli: 1) między nupturientami nie istnieją przeszkody wynikające z prawa polskiego, 2) złożą oni przy zawieraniu małżeństwa zgodne oświadczenia woli dotyczące wywarcia takich skutków i 3) zawarcie małżeństwa zostało wpisane w aktach stanu cywilnego na wniosek przekazany Urzędowi Stanu Cywilnego w terminie pięciu dni od zawarcia małżeństwa [...]”²⁹. Wprowadzenie „małżeństwa konkordatowego” zharmonizowało kanoniczne prawo małżeńskie z polskim prawem rodzinnym.

²⁷ Tamże, art. 8, ust. 4.

²⁸ Por. tamże, art. 16, ust. 1–2.

²⁹ Tamże, art. 10, ust. 1.

Podobnie uwzględniono prawodawstwo kanoniczne i prawodawstwo polskie w sprawie orzekania o ważności małżeństwa kanonicznego i jego skutkach cywilnych³⁰.

Nieodzowny dla sprawowania kultu religijnego jest czas, a zwłaszcza niedziele i dni świąteczne. Kult religijny koncentruje się wokół niedzieli i jest tak od czasów apostoelskich³¹. Konkordat wylicza niedziele i siedem dni świątecznych w ciągu roku jako dni wolne od pracy³². Trzeba dodać, że to postanowienie dotyczy nie tylko katolików, ale wszystkich obywateli polskich. Katalog dni świątecznych podanych przez Konkordat nie pokrywa się z tym, który jest w Kodeksie Prawa Kanonicznego. Są dni świąteczne wymienione w Kodeksie, których nie ma w Konkordacie, na przykład Objawienie Pańskie czy Niepokalane Poczęcie Najświętszej Maryi Panny, Konkordat wymienia również takie, które nie figurują w Kodeksie, na przykład drugi dzień Bożego Narodzenia. Tę rozbieżność uregulowała Konferencja Episkopatu Polski, podejmując ustalenia ze Stolicą Apostolską. Dekret Kongregacji Kultu Bożego i Dyscypliny Sakramentów postanawia, że w Polsce Wniebowstąpienie Pańskie zostało przeniesione na siódmą niedzielę Wielkanocy, zaś uroczystości świętego Józefa, świętych Apostołów Piotra i Pawła oraz Niepokalane Poczęcie Najświętszej Maryi Panny przestały należeć do świąt nakazanych. W rezultacie w Polsce oprócz niedziel są następujące święta nakazane, to znaczy takie, w które obowiązuje uczestniczenie we Mszy świętej i powstrzymanie się od prac niekoniecznych: Narodzenie Pańskie, Nowy Rok, Objawienie Pańskie, Boże Ciało, Wniebowzięcie i Wszystkich Świętych. Biskupi polscy zwracają się do wiernych, zachęcając do udziału we Mszy świętej w pozostałe święta wymienione w Kodeksie, jak również w inne tradycyjnie obchodzone w Polsce, na przykład Matki Bożej Gromniczej³³.

W przywołanym liście Episkopatu nie zostało załatwione świętowanie uroczystości Objawienia Pańskiego. Dopiero w roku 2010 dzień ten został

³⁰ Szerzej na ten temat – por. J. Dudziak, *Zharmonizowanie kanonicznego prawa małżeńskiego i polskiego prawa rodzinnego w Konkordacie*, [w:] *Rola i znaczenie...*, dz. cyt., s. 97–118.

³¹ Por. T. Pawluk, *Prawo kanoniczne według Kodeksu Jana Pawła II*, Olsztyn 1986, t. II, s. 475.

³² Konkordat, art. 9, ust. 1.

³³ List Episkopatu Polski na temat przykazań kościelnych, 21 X 2003, „Akta Konferencji Episkopatu Polski”, R. 9, 2004, s. 32–35.

uznany przez Państwo polskie za wolny od pracy, stosownie do możliwości przewidzianej w Konkordacie³⁴.

3. Ochrona misji pasterskiej

Zapewnienie wolności religijnej, co Konkordat akcentuje kilkakrotnie, skutkuje również w zakresie spełniania przez Kościół misji pasterskiej. Przywołane już postanowienie o swobodnym spełnianiu jego misji podkreśla wolność wykonywania jurysdykcji, zarządzania i administrowania sprawami kościelnymi zgodnie z normami prawa kanonicznego³⁵. Niezwykle ważne w tej dziedzinie jest uznanie przez Państwo polskie osobowości prawnej Kościoła: „Rzeczpospolita Polska uznaje osobowość prawną Kościoła katolickiego”³⁶. To uznanie, a nie przyznanie osobowości prawnej ma doniosłe znaczenie, gdyż oznacza, iż Kościół katolicki w Polsce wobec Państwa będą reprezentować jego naczelne instytucje kanoniczne, takie jak konferencja episkopatu, metropolici i biskupi diecezjalni³⁷.

Uznając osobowość prawną Kościoła, Państwo uznaje także osobowość prawną tych instytucji i organów kościelnych, zarówno terytorialnych, jak i personalnych, które uzyskały ją na podstawie przepisów prawa kanonicznego³⁸. Państwo polskie uznaje wyłączną kompetencję Kościoła odnośnie do ustanawiania poszczególnych struktur kościelnych: „Tworzenie właściwych Kościołowi struktur należy do kompetencji władzy kościelnej; dotyczy to w szczególności erygowania, zmieniania i znoszenia prowincji kościelnych, archidiecezji, diecezji, ordynariatu polowego, administratur apostolskich, prałatur personalnych i terytorialnych, opactw terytorialnych, parafii, instytutów życia konsekrowanego i stowarzyszeń życia apostolskiego oraz innych kościelnych osób prawnych”³⁹. O erygowaniu wymienionych wyżej struktur powiadamia władza kościelna kompetentne organy państwowe⁴⁰.

³⁴ Por. Konkordat, art. 9, ust. 2.

³⁵ Por. tamże, art. 5.

³⁶ Tamże, art. 4, ust. 1.

³⁷ Por. J. Dudziak, *Struktury i instytucje kościelne w świetle postanowień Konkordatu z 1993 r.*, [w:] *Konkordat 1993 r. ... dz. cyt.*, s. 114–116.

³⁸ Por. Konkordat, art. 4, ust. 2.

³⁹ Tamże, art. 6, ust. 1.

⁴⁰ Por. tamże, art. 4, ust. 2.

Jedną z fundamentalnych zasad spełniania przez Kościół misji pasterskiej jest swobodne obsadzanie urzędów kościelnych na różnych szczeblach, stosownie do norm kanonicznych. Dokonuje tego upoważniona przez nie władza kościelna⁴¹. Konkordat wyraża to lapidarnie: „Urzędy kościelne obsadza kompetentna władza kościelna zgodnie z przepisami prawa kanonicznego”⁴². Wśród nadawanych urzędów kościelnych szczególnie znaczenie posiadają nominacje biskupie. Sprawa ta ma długą historię, sięgającą pierwszych wieków chrześcijaństwa. Na przestrzeni historii nominacje biskupie przybierały nieraz formę ostrych konfliktów, bowiem władza świecka usiłowała wywierać wpływ na obsadzanie biskupstw, a Kościół bronił swej niezależności. Polski Konkordat stwierdza: „Mianowanie i odwoływanie biskupów należy wyłącznie do Stolicy Apostolskiej”⁴³. Ta swoboda jest obwarowana pewnymi ograniczeniami. Są one następujące: w Polsce mogą być mianowani biskupami tylko obywatele polscy, wyjątek stanowi legat papieski⁴⁴. Także Stolica Apostolska jest zobowiązana, aby możliwie wcześniej przed ogłoszeniem nominacji biskupa diecezjalnego podać jego nazwisko do poufnej wiadomości rządu polskiego⁴⁵. To zobowiązanie Stolicy Apostolskiej zasadniczo nie daje rządowi polskiemu wpływu na obsadzanie stolic biskupich, ale stwarza szansę jego interwencji w przypadku jakichś poważnych racji przeciw kandydatowi na biskupstwo. Wydaje się, że przywołane rozwiązanie konkordatowe zabezpiecza zarówno swobodę spełniania przez Kościół posługi pasterskiej, jak i interesy Państwa polskiego.

Szczególną dziedziną duszpasterstwa jest troska pastoralna o żołnierzy w czynnej służbie wojskowej i ich rodziny. Organizowanie i kierowanie tym szczególnym rodzajem duszpasterstwa powierzono biskupowi polowemu, który zobowiązany jest działać zgodnie z prawem kanonicznym i specjalnym statutem zatwierdzonym przez Stolicę Apostolską, uwzględniając ustalenia dokonane z władzami Rzeczypospolitej Polskiej⁴⁶. Podobnie, do biskupów diecezjalnych należy zapewnienie opieki duszpasterskiej w odpowiednich językach narodowych, nad osobami, które tworzą w Polsce mniejszości narodowe⁴⁷.

⁴¹ Por. W. Góralski, W. Adamczewski, *Konkordat między Stolicą Apostolską i Rzeczypospolitą Polską z 28 lipca 1993 r.*, Płock 1994, s. 43.

⁴² Art. 7, ust. 11.

⁴³ Konkordat, art. 7, ust. 2.

⁴⁴ Por. tamże, art. 6, ust. 5.

⁴⁵ Por. tamże, art. 7, ust. 3 i 4.

⁴⁶ Por. tamże, art. 16, ust. 1.

⁴⁷ Por. tamże, art. 18.

Misja Kościoła katolickiego posiada charakter religijny, wykonywana jest jednak w zwyczajnych warunkach doczesności. Do tego potrzebne są dobra materialne i prawa majątkowe⁴⁸. Zauważa to prawodawca kościelny: „Kościół katolicki na podstawie prawa wrodzonego, niezależnie od władzy świeckiej, może dobra doczesne nabywać, posiadać, zarządzać i alienować dla osiągnięcia właściwych sobie celów” (kan. 1254 § 1 KPK). Tymi celami są przede wszystkim: organizowanie kultu Bożego, zabezpieczenie godziwego utrzymania duchowieństwa oraz innych pracowników kościelnych, a także prowadzenie dzieł apostołskich i charytatywnych (por. kan. 1254 § 2 KPK). Prowadzenie spraw majątkowych i korzystanie z dóbr materialnych zapewnia Konkordat: „Kościelne osoby prawne mogą zgodnie z przepisami prawa polskiego nabywać, posiadać, użytkować i zbywać mienie nieruchomości i ruchome oraz nabywać i zbywać prawa majątkowe”⁴⁹. W spełnianiu posługi pasterskiej Kościół korzysta z różnorodnych stowarzyszeń kościelnych, dlatego w swoim prawodawstwie przyznaje wiernym, zarówno duchownym, jak i świeckim, prawo do zrzeszania się, mające na celu różne dzieła miłości, pobożności i apostołatu oraz promowanie chrześcijańskiego powołania w świecie (por. kan. 215 KPK). Po tej linii idzie Konkordat: „Rzeczpospolita Polska uznaje prawo wiernych do zrzeszania się zgodnie z prawem kanonicznym i w celach określonych w tym prawie. Jeśli te zrzeszenia poprzez swoją działalność wkraczają w sferę uregulowaną w prawie polskim, podlegają także temu prawu⁵⁰. Stowarzyszenia te powinny w swojej działalności, w obszarach uregulowanych prawem polskim, stosować się do niego. Mogą również uzyskać osobowość prawną na forum państwowym⁵¹.

⁴⁸ Por. W. Góralski, W. Adamczewski, *Konkordat między...*, dz. cyt., s. 127.

⁴⁹ Konkordat, art. 23.

⁵⁰ Tamże, art. 19.

⁵¹ Por. J. Krukowski, *Konkordat między Stolicą Apostolską i Rzeczpospolitą Polską podpisany 28 lipca 1993 s. – zagadnienia prawno-ustrojowe*, [w:] *Nowy Konkordat a prawo polskie*, red. J. Krukowski, Warszawa 1994, s. 49.

Zakończenie

Zwornikiem łączącym wszystkie postanowienia Polskiego Konkordatu z 1993 roku jest idea wolności religijnej. Swobodna działalność Kościoła, jaką zabezpiecza Konkordat, dotyczy przede wszystkim jego potrójnej misji: prorockiej, uświęcającej i pasterskiej. Spełnianie tej misji jest prawem i obowiązkiem Kościoła należącym do jego istoty. Prawo to jest niezależne od władzy świeckiej, nie jest ona jego dawcą, ale bardzo potrzebne jest uznanie przez tę władzę wolności Kościoła. To Konkordat czyni na różne sposoby.

La triplice missione della Chiesa alla luce del Concordato Polacco del 1993

Sommario

L'aggressiva campagna anticlericistica condotta in Polonia ha attaccato il fondamentale diritto della Chiesa a svolgere la sua missione, per es. il diritto ad insegnare la religione nella scuola. In questa situazione vale la pena di ricordare che il libero compimento della triplice missione della Chiesa è garantito dal Concordato Polacco del 1993. E il suo principio conduttore è la libertà religiosa, grazie al quale il concordato assicura lo svolgimento della missione ecclesiastica: profetica, santificatrice e pastorale.